

Anna Czarnocka

Kolekcje artystyczne Biblioteki Polskiej w Paryżu

Nie wszyscy wiedzą, iż w Bibliotece Polskiej przechowywane są różnorodne kolekcje artystyczne. Ich powstanie, podobnie jak i początki zbiorów archiwalnych (esej p. Ewy Rutkowskiej) oraz cennego księgozbioru (esej p. Witolda Zahorskiego), związane jest z historią Biblioteki Polskiej (esej p. C. Pierre Zaleskiego), która nabrała mocy instytucji centralnej, skarbnicy gromadzącej dobytek emigrantów. Była kawałkiem wolnej ojczyzny, uzależnionym od zaangażowania i hojności rodaków. Dzięki ich poświęceniu i ofiarności trwała na przekór zamieszkom dziejowym i przetrwała aż do dnia dzisiejszego. Nazwiska najbardziej zasłużonych dla powstania i działalności Biblioteki Polskiej jak i najważniejsze daty z jej dziejów, umieszczono na tablicach wmurowanych pod orłem Jagiellońskim z Wawelu, symbolem wolnego państwa polskiego, w dniu 3 maja 1929 roku¹.

Do Biblioteki wpływały dary polskich emigrantów, Francuzów polonofilów, czy też artystów polskiego pochodzenia mieszkających we Francji, w nadziei na opiekę i przechowanie. Spowodowało to utworzenie dość przypadkowego zbioru, którego charakterystyczna cecha jest wyraźny podział na:

-“ pamiątki narodowe ”, najcenniejsze pod względem sentymentalnym i bliskie sercu każdego Polaka, co związane to było z ideą przetrwania narodu, przetrwania idei polskości na emigracji i nadzieją uchronienia przeszłości przed zapomnieniem. Wśród nich znajdują się pieczołowicie przechowywane pamiątki rodzinne, suweniry i fotografie, skromne “ skarby ” właścicieli

- dzieła sztuki zbierane przez kolekcjonerów otwartych na kulturę i sztukę, przekazywane czasem przez samych artystów czy też ich bliskich.

W ten sposób powstały zbiory obrazów, rzeźb, rysunków, rycin, fotografii i pamiątek a także zbiór kartograficzny.

¹ Ostatnia tablica, dotycząca historii najnowszej, upamiętnia ogromny wysiłek włożony w remont Biblioteki Polskiej w latach 2001 – 2004.

We Francji, która stała się nową ojczyzną emigracji polskiej powstało wiele mniejszych lub większych kolekcji “ starożytności ” i “ pamiątek narodowych ”, a niektóre z nich stworzyły podwaliny pod obecne kolekcje artystyczne. Wśród pierwszych donacji dla Towarzystwa Literackiego, potem Historyczno – Literackiego wymienić należy zbiory sztychów i litografii Władysława Zamoyskiego (1803 – 1868) oraz generała Karola Kniaziewicza (1762 – 1842), który od marca 1831 roku pełnił funkcję przedstawiciela rządu powstańczego w Paryżu². Karol Kniaziewicz był sam malarzem-amatorem ze znacznym talentem, a w zbiorach Biblioteki Polskiej znajduje się jego widok olejny Montmorency pod Paryżem, najprawdopodobniej z 1834 roku, kiedy to generał wraz z Julianem Niemcewiczem spędzili tam lato. Około 10 000 sztychów i numizmatów oraz ogromna biblioteka Macieja Wodzińskiego (1783 – 1848) z Drezna została zapisana w testamencie Towarzystwu Literackiemu. Wojewoda Maciej Wodziński, wielki bibliofil i kolekcjoner rycin, osiadł po klęsce powstania listopadowego w Dreźnie, gdzie w owym czasie znajdował się poważny ośrodek polskiej emigracji politycznej. Jego Muzeum Narodowe im. Wodzińskich, istniejące w Dreźnie w latach 1848-1850, zostało w lutym 1850 roku włączone do kolekcji Biblioteki Polskiej. Wśród darów znalazł się m.in. wspaniały album z 30 akwarelami Sylwestra Zielińskiego (1781 – 1853), zatytułowany *Ubiór Woyska Polskiego* z 1811 roku, i wykonany najprawdopodobniej na zamówienie króla saskiego Fryderyka Augusta I, (1750 - 1827), który stanął na czele Księstwa Warszawskiego w 1807 roku³.

Wśród ofiarodawców znajdował się Charles de Montalembert (1810 – 1870), pisarz, polityk, wielki przyjaciel sprawy polskiej, który przekazał Bibliotece w 1869 roku swój zbiór liczący około 2300 rycin.

Pamiętki w postaci mebli sławnych osobistości zdobią dziś wnętrza Biblioteki, m.in. fotel księcia Adama Jerzego Czartoryskiego z pobliskiego hôtelu Lambert, biurko Adama Mickiewicza, przy którym pisał „Pana Tadeusza”, biurko i fotel Władysława Mickiewicza⁴, czy też biurko, krzesło i szafa Marii Skłodowskiej-Curie (1867 – 1934), która pełniła rolę wiceprzewodniczącej Komitetu Miejscowego Biblioteki Polskiej.

² Hrabia Władysław Zamoyski przekazał w 1839 roku - 163 ryciny, generał Karol Kniaziewicz, w 1842 roku - 213 rycin. Natomiast najwcześniejszym, skromnym darem było przekazanie przez Aleksandra Rypińskiego w 1839 roku szesnastu „portretów narodowych” oraz dwunastu wizerunków sławnych dam. (De Rosset, s. 178)

³ Być może zleceniodawcą był sam książę Józef Poniatowski, którego pułki, najlepiej zadbane i z najbogatszym budżetem, były na planszach przedstawiane.

⁴ Przy biurku tym pracował wcześniej Karol Sienkiewicz (1793 – 1860).

Zgromadzone w Bibliotece Polskiej dzieła sztuki służyły początkowo jako wzniosłe “pamiątki narodowe” przede wszystkim ozdobie wnętrza Biblioteki, gdzie odbywały się posiedzenia i prelekcje. Należy wspomnieć też o patriotycznej akcji rozpoczętej przez emigrantów pod przewodnictwem pierwszego dyrektora Biblioteki, Karola Sienkiewicza. Prowadzono kwerendy i kopiowano dokumenty dotyczące Polski, przypuszczalnie gromadzono też kopie obrazów przedstawiających portrety polskich władców czy sceny historyczne.

MUZEA

Zbiory Biblioteki Polskiej pozwoliły na wyodrębnienie osobnych jednostek muzealnych: Muzeum Adama Mickiewicza, Muzeum Bolesława Biegasa, w którego salach pokazywana jest sztuka końca 19-tego oraz 20-tego wieku, kolekcja dzieł sztuki zebrana przez Kamila Gronkowskiego oraz Salon Chopina, ten ostatni utworzony z pamiątek wyłonionych z istniejących już zbiorów⁵.

W dniu 3 maja 1903 zostało otwarte pierwsze muzeum w Bibliotece Polskiej: Muzeum Adama Mickiewicza, powołane do życia przez najstarszego syna poety, Władysława Mickiewicza (1838 – 1926). To właśnie Władysław gromadząc pamiątki po ojcu położył podwaliny tego muzeum, którego został pierwszym kustoszem. W zbiorach muzeum odnajdziemy liczne portrety przedstawicieli emigracji polskiej, głównie w formie rycin, litografii, rzeźb czy medali – w tym wiele autorstwa Władysława Oleszczyńskiego (1807 – 1866) oraz francuskiego rzeźbiarza Davida d’Angers (1788 – 1856), którego z Adamem Mickiewiczem po pierwszym spotkaniu w Weimarze w 1829 roku łączyły więzy przyjaźni. Jego dłuta jest też piękny biust poety wykonany już za czasów jego paryskiej bytności w 1835. Do rzadkich pamiątek należy wykonany przez francuskiego artystę Maurice N. Borrel’a (1804 – 1882) srebrny medal na cześć trzech profesorów Collège de France, Adama Mickiewicza, Jules’a Micheleta i Edgara Quinet’a ofiarowany przez studentów w 1845 rok, a także jego inna wersja w brązie. Ze zbiorów muzealnych pochodzi cały cykl portretów rodziny Mickiewiczów malowanych przez siostrę przyrodnią Celiny

⁵ Fryderyk Chopin był od 1833 roku członkiem Towarzystwa Historycznego w Paryżu.

Mickiewiczowej, Zofię Szymanowską, późniejszą Lenartowiczową. Kilka obrazów i rysunków Teofila Kwiatkowskiego, Walentego Wańkowicza, prace Anny Bohdanowiczowej z Bilińskich, Aleksandra Orłowskiego, rysunek Cypriana Kamila Norwida wykonany w Rzymie w 1849 roku i wiele innych dzieł znajduje tu swoje miejsce obok rzeźb Antoine'a Bourdelle'a, kostura Adama Mickiewicza czy też bizuterii rodzinnej. Trzy albumy z autografami pianistki Marii Szymanowskiej, teściowej poety, akwarele i rysunki z dwóch albumów ze spuścizny Heleny, córki Władysława, z pracami między innymi Elwiro Andriolliego, Juliusza i Wojciecha Kossaków, Jana Matejki, Teofila Kwiatkowskiego, Stanisława Witkiewicza, Henryka Pillatiego, Teofila Lenartowicza, Bronisława Zaleskiego i innych, maski pośmiertne poety, jego biurko, przy którym pisał „Pana Tadeusza”, bibuła czy ostatnie gesie pióro przywiezione z Konstantynopola, dopełniają tej bogatej kolekcji zrodzonej na emigracji. Z każdym niemal przedmiotem czy wizerunkiem związane są anegdoty, historie przyjaźni i waśni emigracyjnych, ciężka walka o byt w obcym, choć patrzącym z przyjaźnią na polskie dążenia niepodległościowe, kraju. Wśród pamiątek znajdziemy obrączki Adama i Celiny z wygrawerowaną datą ich ślubu 22 lipca 1834 roku, odbitki fotografii poety wykonane przez Michała Szweycera oraz Nadara a także niesygnowany dagerotyp z 1842 roku - wzór dla licznych malowanych, grawowanych i rzeźbionych wizerunków Mickiewicza. Nie braknie też jakże częstych w muzeach 19-tego wieku tzw. „suvenirów” – pukli włosów Adama, Celiny, i innych osób z kręgu ich znajomych, a nawet samego cesarza Napoleona. Różaniec z ziarenek i liści tuchanowieckiego parku, подарowany poecie przez Marylę Wereszczakę znalazł tu także swe miejsce, podobnie jak puchar srebrny, bogato zdobiony i opatrzony tytułami dzieł Mickiewicza, ofiarowany poecie przez Juliusza Słowackiego w imieniu polskiej emigracji na pamiątkę pierwszego wykładu w Collège de France w dniu 25-tego grudnia 1840 roku. czy też złoty pierścień Polaków z Besançon, w podziękowaniu za „Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego”. Autorstwa Stanisława Wyspiańskiego (1869 – 1907) jest znakomity pastelowy portret fundatora muzeum Władysława Mickiewicza z 1904 roku. Z 1925 roku pochodzą dwa popiersia Władysława i jego żony Marii, wyrzeźbione przez Wandę Jurgielewicz (1898 – 1960).

Salon Chopina - jedyne w Paryżu miejsce poświęcone pamięci kompozytora - urządzony został z pamiątek wchodzących częściowo w skład Muzeum Adama Mickiewicza oraz z chopinianów ze zbiorów Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Wystawionych jest kilka rzeźbiarskich

portretów Fryderyka Chopina, głównie z 20-tego wieku, ryciny, miniatury, portrety George Sand, medaliony autorstwa Władysława Oleszczyńskiego z wizerunkami polskich emigrantów związanych z Chopinem: Juliana Fontany (1810 – 1869), Wojciecha Sowińskiego (1805 – 1880), Stefana Witwickiego (1801 – 1847) i Józefa Bohdana Zaleskiego (1802 – 1886), autografy i pierwsze wydania utworów opatrzone dedykacjami dla paryskich uczniów, pukiel włosów, maska pośmiertna i odlew lewej dłoni kompozytora – obie prace autorstwa Augusta Clésingera (1814 – 1883) oraz fotel Chopina pochodzący z jego ostatniego mieszkania przy placu Vendôme n° 12 w Paryżu, zakupiony na aukcji przez zaprzyjaźnionego z nim malarza Teofila Kwiatkowskiego (1809 – 1891). Kwiatkowski był autorem wielu rysunkowych i akwarelowych portretów Fryderyka Chopina oraz kilku wersji obrazu „Polonez Chopina”, znanego też pod tytułem „Bal w hôtelu Lambert”. Jeden z tych szkiców olejnych zdobi ścianę Salonu. Zabytkowy fortepian marki „Pleyel” z 1845 roku dopełnia wystroju wnętrza⁶.

W roku 1955 Biblioteka Polska wzbogaciła się o zbiory wieloletniego kustosa Muzeum Petit Palais w Paryżu, Kamila Gronkowskiego (1873 – 1949). Na kolekcje te, pokazywane osobno w salach Biblioteki składają się obrazy, rysunki, miniatury, rzeźby oraz rzemiosło artystyczne. Reprezentowani są twórcy europejscy tej miary co François Boucher (1703 - 1770), Honoré Daumier (1808/10 - 1879), Alfred Dehodencq (1822 - 1882), Eugène Delacroix (1798 - 1863), François-Marius Granet (1775 – 1849), Jean Baptiste Greuze (1725 - 1805), Gustave Moreau (1826 - 1898), Carle Van Loo (1705 - 1765) czy Carle Vernet (1758 – 1836). Do ciekawostek należą portrety, jak skreślony przez Louis Boulanger’a (1809 - 1837) wizerunek Victora Hugo, portrety malarzy: Williama Turnera – rysunek z 1850 roku autorstwa Paula Gavarni (1804 - 1866), Carla Van Loo – akwarelka L.-F.de La Rue oraz pełen wdzięku wizerunek nieznanego malarza w swej pracowni – praca szkoły francuskiej 19-tego wieku. W kolekcji tej znajduje się kilka cennych rzeźb i medalionów, obiektów rzemiosła artystycznego jak szkło czy porcelana oraz mebli, zegarów i innych przedmiotów. Dzięki Kamilowi Gronkowskiemu Biblioteka Polska wzbogaciła się również o kilka ważnych poloników, jak np. akwarele Jean Pierre Norblina de la Gourdainie czy rysunek Kazimierza Wojniakowskiego (1771 – 1812) oraz widok „fety” na cześć księcia Poniatowskiego, malowanej przez Zygmunta Vogla (1764 – 1824) w szkatułce

⁶ Pomysłodawcą odtworzenia Saloniku w formie dopasowanej do warunków Biblioteki, rekonstrukcji ostatniego miejsca zamieszkania Fryderyka Chopina, jest p. Andrzej Niewęglowski, pełniący funkcję prezesa Towarzystwa

przeznaczonej dla Talleyranda. W zbiorze tym znajduje się statuetka Emila Antoine'a Bourdella reprezentująca Adama Mickiewicza jako pielgrzyma polskiego – studium do pomnika Mickiewicza, który w 1929 roku stanął przy Placu Alma w Paryżu.

Kamil Gronkowski pełnił w latach 1946 - 1949 funkcję prezesa Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Podobnie jak salon paryskiego mieszkania Władysława Mickiewicza przy ulicy Guénégaud, uwieczniony został przez zmarłą w Paryżu malarzkę Anielę Lewandowską (1896 – 1953), tak i gabinet pracy Kamila Gronkowskiego w Petit Palais stał się tematem obrazu olejnego Paul-Jean Hughesa (1891 – 1950). Kamil Gronkowski gościł w swej posiadłości rodzinnej w Dinard, która także zapisał w spadku Towarzystwu Historyczno-Literackiemu, wielu artystów, a ich obrazy i rysunki tam malowane wzbogaciły w znacznej mierze kolekcje Biblioteki Polskiej.

Polonika stanowią istotną grupę zbiorów artystycznych. Wśród nich są często prace artystów francuskich, jak np. malarza Victora Adama (1801 – 1866), który obrał za temat wizerunek polskiego oficera z lat 1840, czy też Horacego Vernet (1789 – 1863), którego obraz o znamienym tytule “Polski Prometeusz” jest alegorią Polski po upadku powstania listopadowego, biust Marii Leszczyńskiej dłuta Jacques'a Caffieri (1678 – 1755), popiersie młodej Rozalii Lubomirskiej, straconej w okresie terroru, autorstwa Andre Lebrun'a (1737 – 1811) czy też złocony brąz z 1820 roku, według Guillaume'a Coustou (1677 – 1746) przedstawiający królową Francji, Marię Leszczyńską jako Junonę. Stanisław Leszczyński reprezentowany jest kilkoma wizerunkami, w tym pięknym portretem przypisywanym lotaryńskiemu malarzowi Jean Girardet (1709 – 1778). Wśród portretów królów polskich odnajdziemy wizerunek Augusta III atrybuowany Jean Kupetzky'emu (1709 – 1778) oraz Stanisława Augusta Poniatowskiego przypisywany Marcellemu Bacciarelli (1731 – 1818).

Wśród artystów, którzy bezpośrednio przekazali bądź za życia bądź na mocy testamentu swoje prace Bibliotece Polskiej byli m.in. Bolesław Biegas (1877 – 1954), Konstanty Brandel (1880 – 1970), Józef Czapski (1893 – 1993), Stanisław Poray-Pstrokoński (1871 – 1954?), Georges Van Haardt (Jerzy Brodnicki, 1907 - 1980), Wanda Wysocka, Jan Wacław Zawadowski (1891 – 1982), Jan Ekiert (1908 -1993 roku), Paweł Jocz (ur. 1943) i inni.

Kolekcja rzeźb i obrazów Bolesława Biegasa zapoczątkowała muzeum jego imienia w Bibliotece Polskiej. Według testamentu, spisanego w kwietniu 1950 roku, Biegas ofiarował Towarzystwu Historyczno-Literackiemu, wszystkie swoje obrazy i rzeźby znajdujące się w jego pracowni. W testamencie tym artysta wyraził życzenie aby stała wystawa, reprezentatywna dla jego twórczości była zorganizowana w Paryżu. Część prac z tej bogatej kolekcji znajduje się w charakterze depozytu na wystawach w Muzeum Mazowieckim w Płocku, w Muzeach Sztuk Pięknych w Lyonie i w Rennes a wkrótce też w Muzeum d'Orsay w Paryżu. Rzeźby w gipsie, terakocie i brązie, obrazy, rysunki, a także prace zaprzyjaźnionych z Bolesławem Biegasem artystów jak Olga Boznańska i Gustaw Gwozdecki, korespondencja artysty, fotografie oraz dramaty dokumentujące działalność literacką Biegasa, stanowią istotny materiał do badań nad twórczością artysty oraz środowiskiem artystycznym jego epoki.

DARY

Nie sposób wymienić nazwisk wszystkich ofiarodawców. Czasem były to osoby z najbliższej rodziny czy też kręgu przyjaciół artystów jak np. wnuczki Teofila Kwiatkowskiego, Marie-Louise Dervault oraz Isabelle Hellier, które przekazały do zbiorów kilkadziesiąt rysunków i akwarel ich dziadka. Witold Leitgeber przekazał znaczną część spuścizny po swym wuju Konstantym Brandlu. Florence Michelin złożyła w darze rzeźby i obrazy Sary Lipskiej, towarzyszkę życia Xawerego Dunikowskiego, zapisane przez córkę artystki, Xawerę Dunikowską. Większość darów dotyczy poloników : wdowa po Antoine Bourdelle ofiarowała odlew popiersia Adama Mickiewicza oraz szkic rzeźbiarski artysty do pomnika Mickiewicza przedstawiający "Polskę Walczącą", Robert Dauchez przekazał do zbiorów obraz według Jana Matejki przedstawiający Stańczyka, pani Schwartz-Palasara ofiarowała portret George Sand przez Napoleona Iłłakowicza, Janina Poznańska - piękny pastel Leona Wyczółkowskiego z 1904 roku, znany jako „Husarz” (Rycerz wśród kwiatów) oraz swój portret pędzla Teodora Axentowicza (1859 – 1938).

Jednym z najhojniejszych donatorów był Władysław Dąbrowski (1884 – 1970), bibliofil i zbieracz, który będąc już od 1913 roku we Francji i pracując jako artysta introligator ofiarował

swoje zbiory po II wojnie światowej wzbogacając uszczuplone zniszczeniami wojennymi kolekcje⁷. Kazimierz Woźnicki (1878 – 1949) polityk, publicysta i bibliofil ofiarował Bibliotece liczne obrazy i rysunki, m. in. tekę szkiców Stanisława Chlebowskiego, rysunki Antoniego Kamińskiego, Cypriana Kamila Norwida i Henryka Sienkiewicza. Ofiarności Róży Bailly (1890 – 1976), poetki, pisarki i wielkiej przyjaciółki Polski zawdzięczamy wzbogacenie kolekcji między innymi o prace Stefana Mrożewskiego, Ireny Lorentowicz, Olgi Grabowskiej i Franciszka Blacka. Poeta, krytyk teatralny, tłumacz i malarz Jan Winczakiewicz (ur. 1921) wzbogacił zbiory o cenne ryciny i obrazy. Okazała kolekcja obrazów olejnych, pastel i akwarel Olgi Boznańskiej powstała w dużej mierze dzięki darom Jadwigi Bineth oraz Bolesława Biegasa, z którym Boznańska się przyjaźniła. Historyk Henri de Montfort (1889 – 1965) z Institut de France ofiarował rzeźby Edwarda Wittiga (1879 – 1941), a Maria Mickiewicz odlewy maski pośmiertnej Adama Mickiewicza i rzeźbę Augusta Prévault (1809 – 1879) zdobiącą grobowiec Mickiewiczów w Montmorency.

Do barwnych postaci emigracji paryskiej należał antykwariusz i bibliofil Franciszek Studziński (1895 – 1967), któremu Towarzystwo Historyczno-Literackie zawdzięcza prócz zbioru rycin piękną miniaturę księcia Józefa Poniatowskiego. Wśród donatorów wymienić należy Leona Kosteckiego, Tadeusza Rudnickiego, Władysława Pelca, Irenę Paczkowską, Marię Gierszyńską i wielu innych, dzięki którym możliwe jest teraz podjęcie pracy naukowej nad sztuką artystów polskiej emigracji, znanych w Polsce często tylko w skromnym zakresie.

Donatorami byli też sami pracownicy Biblioteki, między innymi długoletni dyrektor Biblioteki Polskiej Franciszek Pułaski, który nieocenioną rolę odegrał podczas okupacji niemieckiej, autor książki „Biblioteka Polska w Paryżu w latach 1893 - 1948”⁸, czy też kustosz a następnie dyrektor Czesław Piotr Chowaniec (1899 – 1968), autor kilku publikacji poświęconych Bibliotece i organizator wielu wystaw. Chowaniec przekazał do zbiorów kilka medali Davida d’Angers oraz prace stosunkowo niewiele znanego w kraju Artura Szyka. Bronisława Monkiewicz (1887 – 1958), pracownik Biblioteki Polskiej od roku 1918 i kustosz Muzeum Adama Mickiewicza w latach 1928 – 1958 ofiarowała prace rzeźbiarza Władysława Marcinkowskiego (1858 – 1947), Wanda Borkowska przekazała obraz Jana Stanisławskiego (1860 – 1907), a Denise Wrotnowska, sama utalentowana malarka, - prócz własnych prac ofiarowała rzeźby Eugène-Antoine Aizelina,

⁷ Jego brat Wiesław (1894 – 1965) pełniąc funkcję radcy ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Paryżu od 1936 roku, utrzymywał kontakty z artystami, między innymi z Olgą Boznańską.

Cypriana Godebskiego, Władysława Oleszczyńskiego oraz obrazy i akwarele Alchimowicza, Kwiatkowskiego, Norblina, Pillatiego, Smolskiego i Szyndlera. Należy przypomnieć, że Denise Wrotnowska pracując nad zbiorami Biblioteki Polskiej prowadziła też ważną pracę naukową, a mianowicie przygotowanie “Słownika artystów polskich emigracji 1830 roku: malarzy, grafików, litografów i rysowników”. Rodzina Zaleskich ofiarowała prace Xawerego Dunikowskiego, dwa portrety rzeźbiarskie poety i wykładowcy Zygmunta Lubicz Zaleskiego (1882 – 1967), sekretarza generalnego Towarzystwa Historyczno-Literackiego.

Tradycje te kontynuowane były i są nadal, tak że zbiory wzbogacają się także o prace artystów współczesnych. Istotnej wagi nabrała twórczość artystów polskich pracujących poza granicami kraju, np. rzeźbiarki Wandy Ładniewskiej-Blankenheim (1903 – 1994) czy też pracującego we Włoszech, niedawno zmarłego rzeźbiarza Tadeusza Kopera (1913 – 1995).

Podkreślić należy, iż kolekcje artystyczne były wzbogacane - co prawda ze względu na skromne środki finansowe dość sporadycznie - także drogą zakupów. Do ważniejszych nabytków należą portrety Stanisława Leszczyńskiego, Marii Józefy, córki Augusta III czy też rzadki egzemplarz ryciny J.B. Gauthier Dagoty’ego, przedstawiający prezentację portretu córki Augusta III na dworze francuskim. Ostatnim nabytkiem jest portret Henryka Rodakowskiego wykonany przez francuskiego karykaturzystę i fotografa Nadara (Gasparda-Félixa Tournachon 1820 – 1910).

STAN KOLEKCJI

Opracowanie zbiorów sztuki przeprowadzono stopniowo w poszczególnych dziedzinach.

W najbardziej liczebnym zbiorze graficznym pierwszą inwentaryzację i klasyfikację przeprowadził Erazm Mułkowski w 1865 roku. Zadaniem dr Stanisławy Sawickiej w latach 1927 – 1931 było ponowne opracowanie wzbogaconego działu rycin, a przede wszystkim wyodrębnienie rycin obcych i utworzenie katalogu kartkowego według nazwisk rytowników, malarzy i hasel tematycznych. Było to związane w dużej mierze z “odkryciem” rycin autorów obcych oraz o tematyce niezwiązanej z charakterem narodowym, które zapomniane zostały w trakcie urządzania Muzeum Adama Mickiewicza. Ten cenny zbiór pochodzący przede wszystkim z kolekcji Macieja Wodzinskiego, obejmujący między innymi dzieła Andrea Mantegni,

⁸ Książka wydana zaledwie w 350 egzemplarzach w Paryżu w 1948 roku, ze wstępem Kamila Gronkowskiego.

Albrechta Dürera i Rembrandta van Rijn, przesłany został na zasadzie umowy z Polską Akademią Umiejętności w Krakowie do kraju. Opracowania działu rycin dotyczących Polski – a więc kolekcji, która pozostała w Paryżu – podjął się w latach 1931/1932 dr Jerzy Sienkiewicz. Także on utworzył katalog kartkowy według haseł. W roku 1948 opublikowane zostały pierwsze dwa tomy katalogu rycin przygotowanego przez pracowników Biblioteki, Emilię Fiszer i Denise Wrotnowską, trzy pozostałe tomy – ryciny w układzie według rytowników zostały wydane rok później. W 1948 roku Bronisława Mońkiewicz i Emilia Fiszer ukończyły inwentarz portretów i pamiątek muzeum Adama Mickiewicza, do którego włączono obiekty z darów i nabytków w okresie reorganizacji Biblioteki Polskiej po zniszczeniach wojennych, obejmujący 668 pozycji. Bronisława Mońkiewicz opracowała już w 1929 roku zwięzły katalog poświęcony wystawionym obiektom z ilustracjami 10 najważniejszych eksponatów, a w 1955 roku została wydana praca Eugenii Żarnowskiej “Portrety Adama Mickiewicza w Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu”, studium ikonograficzne omawiające 35 dzieł sztuki ze zbiorów muzeum.

Prace nad kolekcją malarstwa liczącą dziś ponad 1420 prac oraz rysunku (około 2400 obiektów) prowadził w latach 70tych Xawery Deryng.⁹ Są one kontynuowane, podobnie jak katalog rzeźby oraz rzemiosła artystycznego oraz dostosowywane do nowego wyzwania, jakie stawia numeryzacja inwentarzy i kolekcji.

W Bibliotece Polskiej znajduje się cenny zbiór plakatów, dotyczący manifestacji kulturalnych i wydarzeń emigracyjnych, liczący ponad 500 pozycji, w tym kilka cennych plakatów z początku 20-tego wieku. Działem, który nabiera coraz większego znaczenia jest dokumentacja artystyczna. W teczkach ułożonych alfabetycznie przechowywane są informacje dotyczące działalności i życia artystów pochodzenia polskiego na emigracji lub obcych, mających kontakt z Polską.

Jeśli chodzi o zbiory numizmatyczne, to w 1926 roku liczyły one 1700 monet polskich (w tym dwa złote dukaty z XVI-tego wieku) i kilkadziesiąt medali srebrnych i brązowych. Po stratach wojennych zbiór został zainicjowany ponownie z licznych darów, a obecnie trwają prace nad jego inwentaryzacją i opracowaniem naukowym.

W skład kolekcji wchodzi archiwum fotograficzne, założone w latach 1931/1932. Tuż przed

⁹ Prace te były kontynuowane przez Ewę Bobrowską-Jakubowską.

wybuchem II wojny światowej liczyło ono 1500 klisz ułożonych tematycznie, a obecny zbiór oszacować można na kilka tysięcy eksponatów. Klisze i negatywy szklane, odbitki, dagerotypy stanowią bezcenny materiał w opracowaniu historii emigracji polskiej, tym bardziej, iż wynalazek i początki rozwoju fotografii zbiegły się niemal w czasie z pierwszą falą emigracji polskiej. Portrety emigrantów, odbitki przedstawiające widoki miast, pejzaże, sceny z życia codziennego, wizerunki artystów, dokumentacja dawnych ekspozycji, zdjęcia atelier, stanowią prawdziwą kopalnię materiału dla historyków sztuki i fotografii. Od kilku lat prowadzone są intensywne prace nad ułożeniem i inwentaryzacją zbioru.

Kolekcja kartograficzna, rozpoczęta w momencie powstania Biblioteki Polskiej liczy dziś ponad 6200 obiektów : mapy (4250 tytułów) i atlasy, począwszy od XVI wieku, widoki miast, plany bitew. Do najciekawszych obiektów należą atlasy: Nicolasa Visschera „Europa delineata et recens” z 1670 roku, Homanna z 1750 – 1753, Matthiasa Seuttera z 1734, oraz mapy „Tabula Moderna Hungariae, Poloniae, Russiae, Prussiae et Valachiae” z łacińskiego wydania Geografii Ptolemeusza (Lyon 1535), mapa Europy Środkowej Sebastiana Münzera według edycji „Liberum chronicarum” (Norymberga 1493) i wiele innych. Znajdują się tu m. in. mapy Wacława Grodeckiego, Tomasza Makowskiego, Merkatora, Orteliusa, słynnych kartografów z 17-tego i 18-tego wieku jak Sanson, Czaki, Beauplan czy Vasseur. Większość kolekcji stanowią mapy 19-tego i 20-tego wieku, w tym autorstwa Joachima Lelewela. Ze zbiorów archiwalnych „Hôtelu Lambert” pochodzi między innymi opracowana przez emigrantów dokładna mapa Polski, tzw. mapa Chrzanowskiego¹⁰. Inwentaryzacją zbiorów kartograficznych zajęła się w latach 1926-1929 Jadwiga Jędrzejowska, która sporządziła katalog kartkowy map i atlasów. W 1931 roku podczas Międzynarodowego Kongresu Kartografów w Paryżu Czesław Chowaniec zorganizował pokaz polskiej kartografii XVI - XIX wieku. Głównie dzięki darom kilku instytucji: Wojskowego Instytutu Geograficznego, Instytutu Kartograficznego E. Romera, Państwowego Instytutu Geologicznego oraz Państwowej Akademii Umiejętności zbiór ten powiększył się do 1939 roku ponad dwukrotnie. Kolekcja ta doznała jednak wielu strat w czasie wojny, także i katalog został częściowo zniszczony. Po wojnie przeprowadzono ponowną procedurę katalogowania zbioru

¹⁰ Wydana w 1859 roku w Paryżu mapa Polski, zwana potocznie mapą Chrzanowskiego, nazwana została tak od imienia generała Wojciecha Chrzanowskiego (1793 – 1861), pod którego kierunkiem pracował zespół kartografów.

kartograficznego w układzie chronologicznym i alfabetycznym. Trwają prace nad porządkowaniem tej kolekcji i przygotowaniem jej do publikacji katalogu.

Dzięki współpracy z Polską Akademią Umiejętności do pomocy od kilku lat przysyłani są specjaliści do opracowywania poszczególnych działów kolekcji.

W okresie okupacji dzieła sztuki, podobnie jak i kolekcje biblioteki oraz archiwa zdeponowane były częściowo poza Paryżem, w posiadłości Henri de Montfort'a La Flèche, w bibliotekach miejskich w Tuluzie, Pau i Montpellier. Nie udało się uchronić wszystkich obiektów, wiele z nich, wywiezionych przez władze okupacyjne zaginęło bądź uległo zniszczeniu. Straty dotyczą wszystkich działów – rzeźby jak np. zdobiący klatkę schodową pomnik Jadwigi i Władysława Jagiełły, malarstwa – obraz Stefana Norblina przedstawiający Józefa Piłsudskiego. Zaginęło wiele rysunków, rycin i albumów graficznych, zbior monet i medali, liczne meble i inne eksponaty.

KONSERWACJA ZBIORÓW

Wielką troską objęte zostały warunki przechowywania i związana z tym restauracja uszkodzonych obiektów. Wysiłki te nasiliły się szczególnie w ostatnich latach i przyjęły formę prawdziwych kampanii w celu ratowania zagrożonych obiektów.

Po przeprowadzeniu prac remontowych budynku przyszedł moment na podjęcie poważnych prac konserwatorskich.

Dzięki pomocy finansowej przyznanej przez Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej odrestaurowano w 2006 i 2007 roku obrazy, rysunki i rzeźbę oraz sztandar związane ikonograficznie z postacią Tadeusza Kościuszki. Wspólnota Polska przyznała nam dotację na odrestaurowanie jednego kompletnego atlasu, 20 stronic frontysepisowych z atlasów 17-tego i 18-tego wieku oraz 40 cennych rycin, widoków i panoram miast.

W latach 2007 i 2008 Biblioteka Narodowa podjęła się konserwacji 19 rysunków i 28 rycin, wśród nich znajdowały się prace Olgi Boznanskiej (1865 - 1940), Ireny Lorentowicz (zm. 1985), Jana Matejki (1838 - 1893), Janusza Nawroczyńskiego (1884 - 1931), Adama Pilińskiego (1810 - 1887), Stanisława Witkiewicza (1885 - 1939), a z rycin de Hooghe'a, Hondiusa, Tytusa Maleszewskiego, Antoniego Oleszczyńskiego czy Henryka Redlicha.

Dzięki pomocy Ministerstwa Kultury i Sztuki otrzymaliśmy w roku 2008 dotacje na odrestaurowanie 35 gipsowych rzeźb różnych artystów z naszej kolekcji, a wkrótce w Muzeum Narodowym w Gdańsku zostaną poddane konserwacji obrazy i rzeźby Bolesława Biegasa, unikalna tkanina wykonana według projektu artysty oraz kilka zdobionych przez niego mebli, pochodzących z jego atelier. Współpracy z francuskim Institut National du Patrimoine zawdzięczamy bezpłatne zakonserwowanie pięknego pastelowego portretu Mariotki, córki Władysława Mickiewicza wykonanego przez Klementynę Mien, sześciu rycin na pergaminie autorstwa Feliksa Jasińskiego oraz 53 obiektów fotograficznych z naszych kolekcji.

Moment przyjęcia Polski w poczet krajów unii europejskiej stał się także wyzwaniem dla działalności kolekcji artystycznych Biblioteki Polskiej. Poza kontynuowaniem opieki i ochrony “pamiątek narodowych”, sale Biblioteki stały się otwarte dla prezentacji kultury polskiej na emigracji i jej wkładu do kultury europejskiej. Nadal kontynuowane są prace inwentaryzacyjne przy tradycyjnym zachowaniu podziału eksponatów na malarstwo, rysunki, grafikę (Gabinet rycin i rysunków), fotografie, rzeźbę, numizmatykę (Gabinet Monet i Medali) oraz rzemiosło artystyczne. Większy nacisk zostanie położony na wystawy, ze względu na oddanie do użytku sal na ekspozycje czasowe. Jest to kontynuacja pracy poprzedników i ich z wielkim zaangażowaniem prowadzonej działalności wystawienniczej. Zbiory artystyczne Biblioteki Polskiej dają możliwość zaprezentowania twórczości wielu artystów a także poruszenia tematów niewiele znanych francuskiej (i europejskiej) publiczności i wniesienia własnego, odrębnego wkładu do kultury europejskiej. Przy wielkim bogactwie kulturalnym metropolii francuskiej rolą Biblioteki Polskiej i jej kolekcji będzie stworzenie optymalnych warunków, by wartości te zostały w pełni rozwinięte i docenione.

Literatura:

De Rosset, Tomasz, Polskie kolekcje i zbiory artystyczne we Francji w latach 1795-1919.

Między „Skarbnica Narodową” a galeria sztuki, Toruń 2005

Pułaski Franciszek, Biblioteka Polska w Paryżu w latach 1893 – 1946, Paryż 1948